

Морараш Г. В.

ПВНЗ «Буковинський університет»

ЄВГЕНІЯ ЯРОШИНСЬКА: НЕОЦІНЕННО ПРИЗАБУТА ПЕРША УКРАЇНСЬКА ПИСЬМЕННИЦЯ НА БУКОВИНІ

У науковій розвідці проаналізовано життєвий і творчий шлях першої української письменниці на Буковині Євгенії Іванівни Ярошинської (18.10.1868 – 21.10.1904), постать якої, на жаль, неоцінено призабута. Біографічні відомості, що описані у статті, були зібрані шляхом опрацювання широкої бази документальних джерел, що зберігаються у фондах Центрального державного історичного архіву України м. Львова (здебільшого оригінали листів), у відділах рідкісних та цінних книг Наукової бібліотеки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, у літературно-меморіальних музеях Ю. Федьковича й О. Кобилянської в Чернівцях. Визначено роль Є. Ярошинської в громадському, культурно-просвітницькому, феміністичному житті Буковини кінця ХІХ – початку ХХ ст.

Є. Ярошинська як перша українська письменниця на Буковині устами своїх героїв показувала щирі любов до рідної землі, до свого народу та його світлої душі; як талановита педагогиня сміливо виступала зі своїми доповідями на вчительських конференціях; як фольклористка й етнографиня краплинка за краплинкою збирала перлини народної творчості; як активна громадсько-культурна діячка нашого краю була однією з перших поборників жіночого права.

Ще в юності Є. Ярошинська збагнула свою пряму причетність до рідного народу і всім своїм серцем переймалася його духовністю і культурою, тому й вирішила служити українцям не лише літературною творчістю, а й популяризувати і поширювати знання своєю працею. На жаль, дотепер не маємо повного зібрання творів Є. Ярошинської, яке допомогло б уповні репрезентувати всю творчу спадщину талановитої буковинки. Твори письменниці, котра належить до тих українських інтелігенток-подвижниць, для яких любов до народу була сенсом життя, промовляють через відстань і час та абсолютно не втрачають своєї актуальності.

Ключові слова: перша українська письменниця на Буковині, педагогиня, етнографиня, фольклористка, публіцистка, активістка жіночого руху, громадсько-культурна діячка, повне зібрання творів.

Постановка проблеми. Багатогранна діяльність Є. Ярошинської відіграла важливу роль у становленні нової української літературної мови на Буковині кінця ХІХ – початку ХХ ст. «Це була одна з невеликих, але твердих цеглин, що творять разом велику будівлю української культури, і вона з кожного погляду заслуговує на те, щоб пам'ять про неї відсвіжити й утривалити» [15, с. 6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Неймовірно талановита постать письменниці не один раз привертала увагу дослідників. У мовознавчому, літературознавчому, суспільно-політичному й історичному дискурсах життєвий і творчий шлях Є. Ярошинської досліджували О. Гнатчук, В. Голубець, М. Гуменюк, М. Гуць, І. Кейван, Л. Ковалець, Л. Козинський, А. Коржупова, Г. Морараш, Ф. Погребенник, П. Стецько, М. Тарнавська, В. Филипчук [1; 3–5; 7; 9–16]. Науковці виокремили ідіолектні особливості творчої спадщини авторки; зосередили увагу на біографії письменниці, ідейно-тематичному діапазоні

її творчості, на епістолярній спадщині, публіцистиці; визначали роль Є. Ярошинської в громадському, культурно-просвітницькому, феміністичному житті Буковини кінця ХІХ – початку ХХ ст.

Сьогодні нам відомі кілька прижиттєвих збірок письменниці «Перша китичка для малих дівчат» 1901 р. [18], «Друга китичка для малих дівчат» 1901 р. [20], повість «Перекинчики» 1903 р. [24], «Оповідання (Заповіт)» (вийшла друком після смерті письменниці) 1907 р. [23], збереглися і періодичні видання кінця ХІХ – початку ХХ ст., де друкувалися як художні, так і публіцистичні тексти авторки. Широка база документальних джерел зберігається у фондах Центрального державного історичного архіву України м. Львова (здебільшого оригінали листів), у відділах рідкісних та цінних книг Наукової бібліотеки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, у літературно-меморіальних музеях Ю. Федьковича й О. Кобилянської в Чернівцях. Найповніші видання творів Є. Ярошинської упо-

рядкували А. Коржупова 1958 р. [19], Ф. Погребенник 1968 р. [25] та Л. Ковалець 2007 р. [21], також у 1972 р. М. Гуць видав окремою книгою зібраний Є. Ярошинською фольклорний матеріал [22].

Постановка завдання. Мета статті – проаналізувати становлення Є. Ярошинської як письменниці, учительки, громадської діячки, представниці феміністичного руху на Буковині, рішучої, твердої у своїх переконаннях людини, мисткині, патріотки Української держави.

Виклад основного матеріалу. Народилася Є. Ярошинська 18 жовтня 1868 р. в селі Чуньків Кіцманського повіту на Буковині. Батько, Іван Ярошинський, був учителем народної школи, про матір письменниці в біографічних нотатках жодної згадки немає. У родині, крім Євгенії, була ще дочка Емілія та двоє молодших синів. Сім'я Є. Ярошинської походила з підросійської України, звідки її прадід змушений був тікати в 1812 р. «Він був політичним преступником, – пише письменниця в автобіографічному листі до І. Левицького, – вповідав, що походить з високої родини, але за політичні конспірації був засуджений на велику кару, від котрої спасся утечею за границю» [25, с. 404–405].

1874 р. сім'я Є. Ярошинської переїхала в село Брідок над Дністром, де батько письменниці вчителював. Родина Ярошинських вела просте життя сільської інтелігенції, яка близька до народу. Люди постійно йшли до пана Івана за порадами, з проханням виконати різну паперову роботу, дізнатися про новини з газет тощо. Через це Є. Ярошинській не треба було, як деяким письменникам, «йти в народ», бо вона щоденно стояла біля його стрімої, бурхливої течії. «Я все була і буду найбільшою приятелькою мого народу. Будучи дочкою сільського учителя, я щодень маю спосібність сходитись з народом і студіювати его жите» [25, с. 371].

І. Ярошинський початки науки дав доньці самостійно, а в 1882 р. майбутня письменниця з відзнакою закінчила в Чернівцях шестикласну «школу вправ». На цьому освіта Є. Ярошинської, як і всіх її сучасниць, мала закінчитися, адже чоловік мав бути головою сім'ї, а жінці було достатньо «трьох німецьких к: kinder (діти), küche (кухня), kirche (церква)». Та дівчина не склала рук, не пішла шляхом багатьох доньок інтелігентних батьків, які шукали щастя лише в подружньому житті. Вона почала активно займатися самоосвітою: читала твори світових (Гете, Шиллера, Гейне, Байрона, Лессінга) та українських (Т. Шевченка, Марка Вовчка, І. Нечуя-Левицького, Панаса Мирного, Ю. Федьковича, М. Шашкевича) класиків.

Зовсім юна Є. Ярошинська зацікавилася народною творчістю, звичаями та обрядами, побутом і національним одягом буковинців. Такі вподобання спонукали її збирати та записувати народні пісні, прислів'я, приказки; учитися вишивати «народні узорі»; спостерігати за життям простих селян і відтворювати це у своїх етнографічних і фольклорних записах. Вона доклала чималих зусиль, щоб не висихало духовне джерело Буковини й понад 500 пісень записала з уст свого народу [22].

Із 1886 р. Є. Ярошинська починає активно працювати на письменницькій ниві. Прикметно, що перші твори авторка, як і її земляки-сучасники О. Кобилянська, С. Воробкевич та Ю. Федькович, пише німецькою мовою, бо «образоване було виключно німецьке» [25, с. 405]. За прикладом і порадами Буковинського Соловія, головного редактора газети «Буковина» Ю. Федьковича, письменниця починає «трудитись для свого народу».

Плідну й багатогранну працю Є. Ярошинської відзначив І. Франко у статті «Галицько-українська література», який, здійснюючи огляд української літератури за 1888 р., зазначив: «Гарний талант початківця виявився на Буковині в особі панни Є. Ярошинської, яка своїми новелками, взятими з життя, підтримує виключно буковинські видання; як фольклорист – продовжує збирати і популяризувати народну творчість у слов'янському світі» [17, с. 131].

Про живий контакт Є. Ярошинської з народом свідчать і спогади батька, що пережив свою дочку: «То була така мила та добра дитина, котра сама собою до людей прийшла й ще другим помагала» [27, с. 1].

У 1889 р. Є. Ярошинська дебютує як публіцистка, налагоджує зв'язки з І. Франком, О. Кобилянською, О. Маковеєм, бере участь у роботі педагогічних товариств, організації читалень; долучається до активної боротьби за права жінок.

1891 р. разом із Н. Кобринською організовує жіночі збори в місті Стрий, які були з'їздом передових жінок Галичини та Буковини. Як звіт проведеної наради активістки пишуть «Відозву (До жінок Галичини та Буковини в справі подання петиції до ради державної)» [29]. У публікації йдеться про необхідність створення у нашому краї, за прикладом Чехії й Австрії, жіночих гімназій та право дівчат навчатися в університетах. Цього ж року Є. Ярошинська побувала в Чехії, враження від подорожі авторка описала у «Споміні з подорожі до Праги (Від Вп. панни Євгенії Ярошинської з Брідка)» [28].

Є. Ярошинська перейняла від батька талант педагога і проявила себе як мудра та добра вчителька. За щирю любов до дітей ще зовсім юною вона завойовувала повагу й визнання односельчан. Навчаючи своїх вихованців грамоти, арифметики, а дівчаток ще й вишивати, в'язати та гаптувати, дівчина дбала і про духовний та моральний розвиток школярів. Про це свідчать спогади її учнів: «Свою вчительку Євгенію Ярошинську добре пам'ятаю, хоча вчила мене тільки один рік. Вона була поважна, добре поводитися зі своїми учнями й ми її любили» (І. Панчук); «У моїй пам'яті Євгенія Ярошинська залишилася як добра вчителька серйозної вдачі» (Ю. Ілюк) [6, с. 7]; «До навчання дітей у Брідку взялася вона цілою душею, вчила їх не тільки читати й писати, але збуджувала в них національну свідомість, вполювала любов до рідної мови та намагання стати корисним членом громади, нації. <...> Її наука не пішла на марне. Із тої брідської молоді повиходили опісля в Канаді перші українські вчителі, перші підприємці, перші дентисти, професіоналісти» (Ю. Кисілевський) [8, с. 7].

Очевидно, що праця на ниві освіти була поштовхом до написання творів для дітей, які письменниця друкувала на шпальтах дитячих періодичних видань того часу: «Зерна» (додаток до газети «Буковина»), «Бібліотека для молодіжи» (журнал). У повістках, казках та оповідках авторка змальовувала своїх учнів, їхні мрії та переживання. Безперечно, ці перлини творчості несуть глибокий морально-виховний потенціал.

Талановита педагогиня прагнула не тільки навчати дітей, а й підвищувати рівень методики викладання, про що свідчить її виступ 4 липня 1895 р. на окружній учительській конференції в місті Кіцмань із доповіддю «Про засоби виховання жіночої молоді на селах».

12 травня 1896 р. Є. Ярошинська склала екзамен на право викладати у школах з українською та німецькою мовами навчання, а з 1 вересня цього ж року вчителює в селі Раранче (тепер Рідківці Новоселицького району Чернівецької області), де батько письменниці був директором школи.

У 1899–1900 рр. Є. Ярошинська вчиться у ткацькій школі місцевості Фройденталь, яку успішно закінчує. У кореспонденції зі своїми рідними та колегами по перу вона ділиться невимовною тугою за рідним краєм: «Мені страх хочеться вже рідним воздухом дихнути» [25, с. 419]; «Що наша Буковина таки щось варта, можна аж тогди переконатись, если чоловік далеко від неї знаходиться» [25, с. 418]; «Для мене сеся чужина просто покута, і се коштує мені дуже багато здоровля»

[25, с. 418]. Згадує в епістолярії адресантка і своїх односельчан, жителів Раранчі, Красовських: «Зараз по виставі відсилаю річи Красовської. <...> Шваби найбільше делікувалися над сорочками та рушниками Красовської» [26, с. 55–56].

Кожен автор у тій чи іншій формі показує у своїх текстах деякі автобіографічні моменти. Прикметно, що у Є. Ярошинської постать учительки подибуємо у кількох творах: Анна – головна героїня повісти «Перекинчики», яка є глибокою патріоткою свого народу, так само, як і письменниця; Меланя – сестра головного героя новели «Понад Дністром», яка була вчителькою і так само, як Є. Ярошинська, вчила дівчаток плести, вишивати; вчителька з дитячого оповідання «Два слова». Про свою фольклористичну діяльність мисткиня розповідає в оповіданні «Вірна любя». Чимало фольклорного матеріалу авторка вплітає у твори. Батько Є. Ярошинської був не тільки директором школи в Раранчі, а й начальником поштового відділення. Цілком очевидно, що донька допомагала батькові у цій справі та могла бути свідком жахливої історії, яка описана в новелі «Адресатка померла».

У 1903 р. за сприяння І. Франка та редакцією В. Гнатюка окремою книгою виходить друком повість «Перекинчики» (Львів) – шедевр творчої спадщини Є. Ярошинської. «В домі протопопи», перша назва твору, авторка писала протягом 1896–1897 рр. Спершу повість друкували частинами в газеті «Буковина», але потім редакція припинила друк через обурення духівництва. Письменниця критично зобразила православне духовенство, його паразитизм, жадобу до наживи. Тому її звинувачували у пропаганді аморальності та приниженні авторитету Церкви: «Непорочна дівця, а до того ще вчителька, не сміє всі людські страсті знати» [25, с. 413]. Пізніше в листі до К. Малицької Є. Ярошинська писала: «Ся повість була причиною, що не дали мені посади в Чернівцях, бо кажуть, що я антиклерикальна». Авторка має чітку позицію і не дуже засмучується із цього приводу: «Волю з моїми засадами сидіти на селі, як змінювати їх і йти до міста» [25, с. 421].

15 липня 1904 р. Є. Ярошинська взяла участь у вчительській конференції у Чернівцях, де виступила з доповіддю «Науковий план для народних шкіл всіх категорій». Усі учасники високо оцінили наміри перспективної й талановитої педагогині. На жаль, мисткиня більше не повернулася до Раранчі. Після конференції Є. Ярошинська наважилася на операцію, яка була невдалою. 21 жовтня перестало битися серце мудрої педагогині, невтомної збирачки й популяризаторки народної

творчості, цілеспрямованої борчині жіночого права, сміливої публіцистки, «першої української письменниці на Буковині» [19, с. 3]. Так погасла, навіть не засвітившись на всю силу, яскрава зірка буковинського письменства...

Письменниця зробила спробу підготувати збірку двотомного видання своїх найкращих творів. Та, на жаль, це зібрання так і не побачило світ. Авторка надіслала «манускрипти» видавцеві М. Грабчуку, редагував тексти С. Яричевський, який писав: «Я й справді забрав від згаданої особи чотири пакетики оповідань Я[рошинськ]ої, переглянув їх і став здебільша справляти <...> Смерть Яр[ошинськ]ої спинила роботу й намір. Оповідання забрав опісля брат покійниці п. Євз[ебій] Ярошинський. Дальша їх доля мені не звісна» [25, с. 458]. Творча спадщина авторки налічує 45 дитячих творів, понад 30 оповідань, новел, образків, нарисів, повість «Перекинчики», близько 20 публіцистичних текстів та низку листів до сучасників. У доробку письменниці є перекладені твори: сім перекладених дитячих оповідань чеської письменниці Вільми Соколової, переклади з норвезької та болгарської мов; у листі до М. Павлика від

14 січня 1890 р. Є. Ярошинська пише про переклад з російської мови німецькою; також в її епістолярії є згадки про власні поезії (до наших днів зберігся тільки один вірш «Братам-Русинам»).

Висновки і пропозиції. Ще в юності Є. Ярошинська збагнула свою пряму причетність до рідного народу і всім своїм серцем переймалася його духовністю і культурою, тому й вирішила служити українцям не лише літературною творчістю, а й популяризувати і поширювати знання своєю працею. Як педагогиня письменниця особливу увагу надавала важливості виховання дівчаток, адже, за словами авторки, хто вчить дівчаток – той вчить Державу. Твори письменниці, яка належить до тих українських інтелігенток-подвижниць, для яких любов до народу була сенсом життя, промовляють через відстань і час та абсолютно не втрачають своєї актуальності.

Є. Ярошинська – письменниця, учителька, громадська діячка, представниця феміністичного руху на Буковині, рішуча, тверда у своїх переконаннях людина, мисткиня, патріотка Української держави. Відновлюймо й утверджуймо пам'ять про Євгенію Ярошинську!

Список літератури:

1. Гнатчук О. С. Феміністичний рух на Буковині і проблеми освіти та навчання рідною мовою у кінці XIX – поч. XX ст. *Українська мова на Буковині: минуле і сучасне* : матеріали II Всеукраїнської наукової конференції. Чернівці : Місто, 1998. С. 75–78.
2. Гнідан О. Євгенія Ярошинська. *Ми – в історії (1868–1904)* : збірник / за ред. Г. Дацюка. Київ, 1998. С. 22–41.
3. Голубець В. Ярошинська Євгенія. *Бібліографічний покажчик*. Львів : Львівська державна наукова бібліотека, 1969. 42 с.
4. Гуменюк М. П. З любов'ю до народу. *Ярошинська Євгенія. Бібліографічний покажчик*. Львів : Львівська державна наукова бібліотека, 1969. С. 1–4.
5. Гуць М. В. Из фольклористичної спадщини Євгенії Ярошинської. *Народні пісні з-над Дністра в записках Євгенії Ярошинської*. Київ : Музична Україна, 1972. С. 7–17.
6. Ілюк К. Из спогадів про вчительку. *Наше життя (Published by Ukrainian National Women's League of America Inc. 4936 № 13-th St. Philadelphia, Pa. 19141)*. 1968. С. 7.
7. Кейван І. І. Архетипні структури та формули у творчості західноукраїнських письменниць кінця XIX – початку XX століття (на матеріалі художньої спадщини Н. Кобринської, О. Кобилянської, Є. Ярошинської) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.01.01 «Українська література» ; Чернецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2003. 20 с.
8. Кисілевський В. Ю. Пам'яті Євгенії Ярошинської (У 60-річчя смерті). *Жіночий світ*. 1964. Ч. 11–12. С. 6–7.
9. Ковалець Л. М. Духовна спадщина від Євгенії Ярошинської. *Євгенія Ярошинська. Найдорожчий скарб: Оповідання, казки, байки та переклади для дітей*. Чернівці : Золоті литаври, 2007. С. 5–11.
10. Козинський Л. В. Творчість Євгенії Ярошинської в контексті української літератури кінця XIX – початку XX століття : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.01.01 «Українська література» ; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ, 2000. 20 с.
11. Коржупова А. П. Перша українська письменниця на Буковині. *Ярошинська Євгенія. Вибрані твори*. Київ : Держ. вид-во художньої л-ри, 1958. С. 3–30.
12. Морараш Г. В. Ідіолект Євгенії Ярошинської : монографія. Чернівці : Друк Арт, 2018. 304 с.
13. Погребенник Ф. Євгенія Ярошинська. *Ярошинська Євгенія. Твори*. Київ : Дніпро, 1968. С. 5–23.
14. Стецько П. І. Євгенія Ярошинська (життя і творчість) : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Одеса, 1965. 25 с.

15. Гарнавіська М. Євгенія Ярошинська: життя і творчість. *Сучасність*. 1976. № 6. С. 5–24.
16. Филипчук В. Гуманістичні цінності в дитячих творах Євгенії Ярошинської. *Гуманітарна освіта: фактор світової інтеграції* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Чернівці, 1997. Ч. II. С. 25–26.
17. Франко І. Я. Твори : у 20-ти т. Київ : Держ. вид-во худ. літ-ри, 1955. Т. 16. С. 131.
18. Ярошинська Є. І. Перша китичка для малих дівчат. Львів : Руське педагогічне товариство, 1901. 22 с.
19. Ярошинська Є. І. Вибрані твори. Київ : Держ. вид-во художньої л-ри, 1958. 462 с.
20. Ярошинська Є. І. Друга китичка для малих дівчат. Львів : Руське педагогічне товариство, 1901. 30 с.
21. Ярошинська Є. І. Найдорожчий скарб: Оповідання, казки, байки та переклади для дітей. Чернівці : Золоті литаври, 2007. 172 с.
22. Ярошинська Є. І. Народні пісні з-над Дністра в записках Євгенії Ярошинської. Київ : Музична Україна, 1972. 324 с.
23. Ярошинська Є. І. Оповідання (на обкладинці Заповіт). Львів : Руське педагогічне товариство, 1907. 48 с.
24. Ярошинська Є. І. Перекинчики : повість. Львів : Українсько-руська видавнича спілка, 1903. 196 с.
25. Ярошинська Є. І. Твори. Київ : Дніпро, 1968. 468 с.
26. Ярошинська Є. І. Листи / Центральний державний історичний архів України м. Львова. Ф. 663, оп. 1, спр. 248.
27. Ярошинський І. Листи / Центральний державний історичний архів України м. Львова Ф. 101 оп. 1, спр. № 381. С. 1–4.
28. Ярошинська Є. І. Від Вп. панни Євгенії Ярошинської з Брідка. *Буковина*. 1891. № 19. Вересень. С. 5–6.
29. Ярошинська Є. Кобринська Н. Відозва [до жінок Галичини та Буковини у справі подання петиції до ради державної]. *Буковина*. 1891. № 19. Вересень. С. 5.

Morarash H. V. YEVHENIA YAROSHYNKA: THE FIRST INVALUABLY FORGOTTEN UKRAINIAN WRITER IN BUKOVYNA

The creative heritage of the first Ukrainian writer in Bukovyna, Yevhenia Ivanivna Yaroshynska (October 18, 1868 – October 21, 1904), unfortunately is invaluabley forgotten. The article describes biographical information collected by processing a wide database of documentary sources stored in the funds of the Central State Historical Archive of Ukraine in Lviv (mostly original letters), in the departments of rare and valuable books of the Scientific Library of Chernivtsi National University named after Yuriy Fedkovych, in the literary and memorial museums of Yu. Fedkovych and O. Kobylanska in Chernivtsi. The role of Ye. Yaroshynska in the public, cultural and educational, feminist life of Bukovyna of the end of the XIX – the beginning of the XX century has been determined.

Yevheniya Ivanivna Yaroshynska, as the first Ukrainian writer in Bukovyna, showed sincere love for her native land, for her people and their bright soul through the speeches of her heroes; as a talented teacher she boldly spoke at teachers' conferences; as a folklorist and ethnographer she collected pearls of folk art drop by drop; as an active public and cultural figure of our region she was one of the first fighters for women's rights.

In her youth, Ye. Yaroshynska realized her direct connection to her native people and with all her heart she cared about their spiritual life and culture, so she decided to serve Ukrainians not only with her literary creativity, but also to promote and expand knowledge through her work. Unfortunately, to this day we do not have a complete collection of works by Ye. Yaroshynska, which would help to fully represent the entire creative heritage of the talented Bukovynian woman. The works of the writer, who belongs to those Ukrainian ascetic intellectuals for whom love for her people was the meaning of life, speak through distance and time and absolutely do not lose their relevance.

Key words: *first Ukrainian writer in Bukovyna, pedagogue, ethnographer, folklorist, publicist, activist of the women's movement, public and cultural figure, complete collection of works.*